

El conflicto político que se vive en Cataluña y en relación con España únicamente podrá resolverse si lo diagnosticamos con toda su complejidad; nada garantiza que de un diagnóstico certero se siga fácilmente la solución, pero podemos estar seguros de que afrontarlo con simplicidad nos conducirá con toda seguridad hacia el fracaso.

DANIEL INNERARITY

En resumen: un Imperio ruinoso hizo un Estado débil, el cual construyó una Nación incompleta, la cual sustenta una Democracia minoritaria. Esta es, en pocas palabras, la historia política de la España moderna.

JOSEP M. COLOMER

En Cataluña nunca habrá tiros, pero democráticamente son capaces de poner al Estado español contra la pared. En Euskadi es un problema de violencia, pero no tiene la rotundidad de Cataluña.

ALBERTO OLIART, exministro de Defensa

Considerem l'octubre del 2017 com un bon assaig general i corregim-ne els errors.

XAVIER VENDRELL, exconseller de Governació de la Generalitat

SUMARI

Assumir la complexitat o prefaci per a tots els públics	13
1. Un moment estellar?	25
2. L'èxit d'un relat	41
3. Amb pany i forrellat	55
4. La premsa	69
5. Quan en dèiem separatisme	91
6. Pujolistes, marginals i cridaires	125
7. La gran mutació	153
8. Ignoràncies creuades	189
9. Variacions sobre la violència	205
10. <i>Trompe-l'œil</i>	235
11. Identitats processades	255
Cronologia del procés català 2009-2019	277
Bibliografia	303

ASSUMIR LA COMPLEXITAT O PREFACI PER A TOTS ELS PÚBLICS

El procés independentista català és la crisi més important d'Espanya des de la recuperació de la democràcia. Tot el que ha passat des del 2010 i, sobretot, els fets d'octubre del 2017 han canviat el paisatge de la nostra vida pública. El que durant dècades es va denominar «el problema catalán» és avui un fenomen nou estretament vinculat al desgast del sistema democràtic espanyol i a les tensions que recorren l'Europa dels nostres dies. El global i el local es fonen en un moviment que, sorgit des de dins del catalanisme polític i àmpliament seguit per les classes mitjanes, es planteja la independència de Catalunya.

Prop de dos milions de ciutadans han abraçat el projecte d'un país independent, en el que ha estat un canvi de mentalitat col·lectiva a un ritme vertiginós des del dia que el Tribunal Constitucional va emetre una sentència que invalidava aspectes essencials de l'Estatut autonòmic aprovat l'any 2006. El procés català ha accelerat el temps de la política i ens ha fet viure dins d'un vendaval. La densitat d'esdeveniments dificulta la comprensió i demana perspectiva. Quines són les claus imprescindibles per comprendre què hi ha darrere del referèndum il·legal de l'1 d'octubre, la posterior declaració unilateral d'independència, la immediata intervenció de

l'autonomia amb l'article 155 de la Constitució, els comicis al Parlament que van guanyar les forces independentistes i el paper dels dirigents polítics a la presó i a l'estranger? Conèixer-les és l'objectiu d'aquestes pàgines, que tenen la voluntat d'il·luminar tots els angles d'una realitat marcada per la confrontació.

Aquest llibre és un assaig sobre l'assaig general d'una revolta. He volgut escriure una interpretació del procés que permeti entendre aquesta realitat més enllà i més ençà de l'escuma de les aparences, de l'impacte del xoc i del soroll omnipresent. Una interpretació crítica, matisada i polièdrica que s'arrela en els fets i que defuig els excessos teòrics que obliden la realitat, perquè cap reflexió és vàlida si prescindim de la dimensió fàctica i la substitueix per meres conjectures, especulacions o impressions personals de l'autor. L'esdeveniment del qual pretenc fer la dissecció ha estat definit per uns com la «revolució dels somriures», altres l'han qualificat de «cop d'Estat», i uns tercers l'han vist com «un farol». Més enllà d'aquestes etiquetes, ens interessa analitzar a fons quin és el seu origen històric, com també les causes, els factors determinants, les circumstàncies especials i els protagonistes d'una crisi que encara és oberta, i la transcendència de la qual no podrem valorar correctament fins que passin molts anys.

A cavall de la història del present, del periodisme i de l'anàlisi política, aquest treball s'adreça als lectors de tota ideologia, sensibilitat i origen (centralistes, autonomistes, federalistes, independentistes i aquells que no saben què pensar) per subratllar l'enorme complexitat d'un procés que —menys que una revolució i més que una protesta— exigeix un gran esforç per sortir de l'atzucac. La primera víctima de qualsevol conflicte és la complexitat abans que la veritat. Si no tenim ganes d'assumir de manera decidida aquesta com-

plexitat incòmoda, no serem capaços d'abandonar les trinxeres i les visions simplificadores de part. I no serem capaços tampoc de dialogar per trobar una solució o una sortida.

Qui escriu aquest llibre té òbviament un punt de vista, i no es pot desencarnar de la condició de ciutadà amb un pensament determinat sobre els afers públics, però també és algú que es vol desmarcar de les explicacions fàcils, superficials, propagandístiques o merament oportunistes. Qui escriu aquest llibre té la necessitat d'explorar a fons el procés català per oferir-ne una visió contrastada, que eviti els tòpics, la caricatura, la desqualificació d'uns i d'altres, i, sobretot, els misatges que tot ho justifiquen. En aquest sentit, i salvant totes les distàncies que calgui, faig meua una reflexió i una advertència de Hannah Arendt, un referent intel·lectual que acompanya el meu itinerari vital i professional: «Els fets que tinc al cap són de coneixement públic, i tot i això, el mateix públic que els coneix pot convertir en tabú la seva discussió pública i, amb èxit i sovint amb espontaneïtat, tractar-los com el que no són, és a dir, com secrets». La meua aspiració modesta és que, un cop llegides aquestes pàgines, els contraris i els partidaris de la independència de Catalunya estiguin més predisposats a l'escrutini de les seves posicions respectives, i estiguin més oberts a tenir en compte els fets que desmenteixen les seves creences més intocables. El meu objectiu és obrir escletxes de dubte raonable en qualsevol ciutadà, sigui quina sigui la seva idea sobre aquest conflicte.

S'han publicat dotzenes de llibres sobre el procés català, de bons i de dolents, escrits des de visions diferents. Avui tenim a l'abast des de les memòries d'alguns protagonistes dels fets fins a textos obertament pamfletaris, passant per volums fotogràfics i de record, obres de tesi política i alguns grans reportatges. Entre aquests últims vull destacar, per la seva qualitat, *El naufragi*, de Lola García, i *Los entresijos del pro-*

cés, d'Oriol March, aportacions que ofereixen la crònica d'un període de notícies incessants. La meua intenció no ha estat tornar a explicar el que aquests i altres col·legues ja han narrat amb coneixement i eficàcia, sinó observar el cos del procés sota una llum diferent, agafant més distància històrica i fent talls transversals en l'esdeveniment. He anat a cercar i he pretès posar sota el microscopi el que, al meu parer, han estat els principals errors polítics de concepció, decisió i realització dels dirigents independentistes. També he volgut plantejar preguntes sobre la crisi catalana que encara no s'havien formulat o altres preguntes ja sabudes que, tal vegada, necessitaven ser repetides o concretades de manera diferent.

Aquest assaig que teniu a les mans —nascut en bona part de la pressió amable d'alguns amics, com ara el consultor polític Antoni Gutiérrez-Rubí— no tracta una situació tan cada, com és evident. L'assaig general d'aquesta revolta es va acabar el 27 d'octubre del 2017, però l'independentisme català continua existint i no sembla que hagi de desaparèixer en els propers temps. Per tant, en aquest llibre s'estudia una realitat dinàmica que tindrà una o altra forma de continuïtat i sobre la qual és millor no fer gaires previsions. En tot cas, sí que vull remarcar que, en el moment d'enllestir aquestes pàgines, ha quedat vist per a sentència el judici contra els polítics independentistes celebrat al Tribunal Suprem, el resultat del qual marcarà inevitablement el futur. El judici ha estat un esdeveniment excepcional afegit a un període molt ple de fets excepcionals, on hem vist asseguts al banc dels acusats Oriol Junqueras, exvicepresident del Govern; Carme Forcadell, expresidenta del Parlament; Joaquim Forn, exconseller d'Interior; Jordi Turull, exconseller de Presidència; Raül Romeva, exconseller d'Afers Exteriors; Josep Rull, exconseller de Territori i Sostenibilitat; Meritxell Borràs, exconsellera de

Governació; Carles Mundó, exconseller de Justícia; Santi Vila, exconseller d'Empresa; Dolors Bassa, exconsellera de Treball i Afers Socials; Jordi Sànchez, expresident de l'Assemblea Nacional Catalana (ANC), i Jordi Cuixart, president d'Òmnium Cultural; nou d'aquestes dotze persones continuen en presó preventiva en el moment que escric aquestes ratlles. D'altra banda, Carles Puigdemont, expresident de la Generalitat, i els exconsellers Toni Comín, Clara Ponsatí, Lluís Puig i Meritxell Serret són a l'estranger, on van anar per tenir l'empara de la justícia d'altres països europeus, tal com van fer Marta Rovira, secretària general d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), i Anna Gabriel, exdiputada i dirigent de la Candidatura d'Unitat Popular (CUP).

Hauria pogut ser d'una altra manera aquesta història? Sens dubte. N'hi hauria hagut prou d'escollar amb atenció el que ens deien algunes persones sàvies que —alienes al conflicte— observaven el que passava. Totes les parts van ser advertides, sobretot la part que tenia i té més poder, el govern espanyol. Recordo que, el juny del 2014, de visita a Espanya, el prestigiós acadèmic i polític canadenc Michael Ignatieff, estudis dels nacionalismes, va ser molt eloqüent en ser preguntat sobre la qüestió: «És essencial que Espanya trobi una sortida democràtica a les demandes catalanes, perquè mentre no ho faci estarà creant un problema de democràcia a la Unió Europea. Si els catalans demanden un canvi constitucional o un procés de consulta, se'ls ha d'escollar i trobar entre tots una solució política. El meu partit, el Partit Liberal canadenc, rebutja la divisió del país, però reconeix que en un mateix Estat poden conviure dues nacions distintes. En les últimes eleccions al Quebec, els que no es volien separar van ser el 60% i hi ha un 30% que no vol saber res del Canadà. Però per sobreviure junts no fa falta que es tracti d'una història d'amor». Ignatieff, com altres il·lustres personalitats in-

ternacionals, va ser desatès, malauradament. Aquells consells ressonen encara avui dins del meu cap.

Ens calia i ens cal molta política i, per poder-la fer, ens cal també informació rigorosa i reflexió solvent, tan tranquil·la com sigui possible, malgrat que això no és precisament fàcil, atès que la crisi catalana és un volcà d'emocions a flor de pell, com és comprensible d'acord amb tot el que ha passat i encara està passant. Aquest llibre és també, si se'm permet, una invitació a tornar a la política, a partir de les lliçons que podem extreure de l'assaig general d'una revolta que no ha acabat bé. Tenim l'obligació moral i cívica de llegir les ensenyances que surten de tot el que hem viscut i estem vivint, i només ho farem si estem disposats a qüestionar el que sabem i el que pensem, i el que creiem saber. Hem d'estar disposats a convertir en revisables i provisionals les nostres idees polítiques, sense que això impliqui abandonar les nostres conviccions.

Les coses no passen perquè sí. L'historiador Jordi Casasas ens recorda que «el conjunt del catalanisme sentiment, moviment i polític ha evolucionat en un terreny quasi sempre ben poc favorable gràcies a saber adaptar-se a la realitat canviant i a no acabar de perdre mai un cert caràcter resistencialista. En la seva reivindicació política, el catalanisme mai ha tirat enrere perquè el sentiment catalanista evolucionava conjuntament amb la mobilització i la política i d'aquesta manera no hauria respost a consignes que representessin un retrocés nacional. La política del catalanisme ha tingut la sensibilitat per adonar-se d'aquesta circumstància. No ens podem sorprendre, doncs, de la manera com la ciutadania catalana respon una i altra vegada a les consignes polítiques actuals, per més que a vegades puguin semblar contradictòries. La societat catalana actual és hereva d'un catalanisme sentiment molt pregon perquè s'ha construït en una dinàmi-

ca històrica d'una densitat extraordinària. En l'actualitat, a més, ha sabut adaptar-se a les exigències d'una societat plural, global i individualitzada com la catalana». Així doncs, el procés català respon a unes constants del catalanisme, però alhora representa també una mutació històrica, que consisteix en la sobiranització d'aquest catalanisme, una transformació que alguns consideren irreversible i d'altres no. Mai fins ara els plantejaments independentistes havien tingut a Catalunya un suport tan ampli i mobilitzat, per bé que encara no ha superat el llindar electoral del 50%, la qual cosa ens diu que la majoria parlamentària no es correspon amb la majoria social. La reforma de l'Estatut, impulsada per Pasqual Maragall durant la seva etapa com a president de la Generalitat, va ser el darrer intent del catalanisme polític de trobar un encaix més just, més equitatiu i més eficient de la nació catalana dins l'Estat espanyol; el fracàs d'aquella via va obrir la porta a la hipòtesi de la secessió, que sempre havia estat minoritària i marginal dins del catalanisme o nacionalisme català. Com va deixar escrit el professor Vicente Cacho Viu, «el "separatismo", al que incidental pero recurrentemente aludían las diversas partes contendientes en el pleito catalán, no pasaba de ser un recurso verbal de enfrentamiento, una estrategia disuasoria o de intimidación, empleada tanto dentro como fuera del Principado».

El procés català és un moviment polític molt transversal, impulsat per les classes mitjanes que més havien confiat en el model autonòmic sorgit amb la transició. Dins d'aquest moviment batega un desengany col·lectiu sobre la manera d'organitzar el poder, la sobirania i les identitats nacionals a l'Espanya contemporània, com també hi batega el malestar que provoca la crisi econòmica global i un sentiment d'humiliació estructural; uns sectors socials catalans que se senten discriminats per les decisions que provenen del govern

espanyol i que, aleshores, desconnecten mentalment i emocionalment del que representen els poders de Madrid. No és una desconexió de la realitat humana, social i cultural d'Espanya, sinó de les estructures institucionals i dels símbols que les acompanyen, com per exemple la monarquia. En termes tècnics, es produeix una fractura de les lleialtats bàsiques d'una part important de la població catalana respecte de l'Estat del qual forma part i que contribueix a sufragar amb els seus impostos. La novetat històrica és doncs aquesta desconexió i la seva transformació en la demanda política d'un referèndum pactat per decidir l'*statu quo* de Catalunya.

Però el nou independentisme presenta una contradicció insalvable des del primer moment: aspira a una ruptura indolora, i això seria fer la truita sense trencar els ous. És un moviment que desafia l'Estat espanyol però vol fer-ho amb l'estil de la gent d'ordre, tal com correspon a un país on —malgrat les dificultats socials, agreujades per la crisi— hi ha un nivell alt de benestar i de cohesió, i on l'ascensor social ha funcionat força bé durant dècades. Joaquim Nadal ho ha resumit d'aquesta manera: «Sobta molt que el sobiranisme, que és avui a Catalunya un moviment essencialment interclassista i mesocràtic, es deixi endur amb tanta facilitat pels postulats del radicalisme anticapitalista que exhibeix la seva condició d'organització antisistema i el seu model de desobediència civil a la cara de les classes mitjanes de Catalunya, que s'ho miren complagudes». Una altra contradicció insalvable, i unida a l'anterior, és el fet que el partit principal del procés, si més no fins a l'any 2017 —l'antiga Convergència Democràtica de Catalunya (CDC), un espai polític avui sota altres marques—, intenta ser creïble com a eina de ruptura quan és, més aviat, una opció d'estabilitat, lligada als interessos generats per dècades de poder institucional a Catalunya i de participació en la governabilitat espanyola. El curtcircuit

que provoca aquesta circumstància no és poca cosa i contribueix profundament a sacsejar les coordenades i les categories que havien informat la política catalana des del 1980, quan Jordi Pujol va assolir la presidència de la Generalitat.

Aquestes dues contradiccions van acompanyades d'un factor que cal apuntar: l'espai independentista no té un líder únic i reconegut per tothom, amb autoritat indiscutible per imposar-se a les batusses partidistes i a les tensions entre sensibilitats diverses; un fet, aquest, que es veu aguditzat per la presó, l'exili i l'ombra d'unes més que probables futures inhabilitacions. Per reblar el clau, el procés no ha pogut deslliurar-se d'un cert pensament màgic que —inspirador de suposades «jugades mestres»— ha marcat la relació entre expectatives, resultats i responsabilitats, i que ha tendit a deformar els escenaris i les oportunitats. En aquest sentit, vull reproduir el que vaig escriure en el llibre *Per què hem guanyat*, publicat després de les eleccions catalanes considerades plebiscitàries del 27 de setembre del 2015: «No hem de perdre mai el sentit de la realitat si no volem que la nostra il·lusió acabi sent eixorca. D'altra banda, el camí de la independència també dependrà de les decisions que, després del 27-S, vagin prenent els nostres representants democràtics. Espero que ho facin pensant sempre en el mandat sorgit de les urnes i en l'interès general». Les decisions, finalment, van ser les que van ser, com tothom sap.

La primera i més important missió de qualsevol Estat constituït, arreu del món, és preservar la seva existència; el moviment independentista català ho sabia perfectament, però calculava que la resposta de Madrid seria una altra. A la vegada, és innegable que una causa que mobilitza durant anys dos milions de persones no és fàcil de dissoldre ni de frenar, fins i tot jutjant i tancant a la presó els seus màxims dirigents. Hi ha un empat, *de facto*, no només a l'interior de la

societat catalana: és un empat entre l'Estat i el moviment independentista. Tornem-hi: caldrà fer política. Gutiérrez-Rubí ho veu així: «Necesitamos tiempo, discreción, profesionalidad, nuevo lenguaje, serenidad y realismo para poder abordar un arreglo que nos predisponga a posibles soluciones en busca de “la” solución». Ignacio Sánchez-Cuenca proposa que cada part del conflicte faci renúncies «imprescindibles», com per exemple que no es parli de «cop d'Estat fallit» sinó de crisi constitucional, i, també, que no es parli de «mandat democràtic» sorgit del referèndum de l'1 d'octubre, entre d'altres consideracions. Modificar el llenguatge és un primer pas. «Mientras no se abandone esta forma impropia de hablar», escriu aquest professor de Ciència Política, «será muy difícil, por no decir imposible, encontrar un terreno común en el que poder dialogar sin tirarse las palabras a la cabeza». Són bons consells que —no ho puc evitar— em fan pensar en una frase del nord-irlandès Gerry Adams, l'exlíder del Sinn Féin, partit que havia estat el braç polític de l'Irish Republican Army (IRA): «La negociació més difícil és la que un duu a terme amb el propi bàndol, convèncer els teus que es comprometin a fons amb una estratègia que presenta grans desafiaments». El foc amic és sempre el més feridor, així com és molt difícil trobar líders que, a cada banda del conflicte, vulguin representar el paper del que Hans Magnus Enzensberger anomena «l'heroi de la retirada», aquell que té el coratge de desactivar les bombes en comptes de llançar-les sobre l'enemic.

El meu desig és que aquest *Assaig general d'una revolta* serveixi per començar a parlar del procés català i de la solució al conflicte d'una altra manera, més política, més realista, més constructiva, més desapaixonada, i més flexible. Amb més respecte per totes les posicions. Més autocrítica per part de tot-hom, per descomptat. És un anhel potser ingenu, però és la meva petita responsabilitat. Acabo amb uns mots del filòsof

i amic Daniel Innerarity, veu sensata i lúcida, que faig meus: «Una visión rígida de la idea de unidad del Estado o del pueblo de Cataluña hacen inviable cualquier solución democrática porque el marco da la razón a una de las partes. Quien ponga encima de la mesa la unidad del Estado como un límite que no permite modulaciones o la autodeterminación como un derecho innegociable ha de saber que está imposibilitando el diálogo y la transacción. No podemos convertir un posible punto de llegada en un inevitable punto de partida».

Barcelona, juny del 2019